

УДК 378-027.561:373.2.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-2-45>

Неллі ЛИСЕНКО,
orcid.org/0000-0002-1729-9542
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) nelli.lysenko@pnu.edu.ua

Олександра ЛИСЕНКО,
orcid.org/0000-0002-1029-7843
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) lysenkova@gmail.com

Мар'яна НЕЗАМАЙ,
orcid.org/0000-0003-3358-3372
доктор філософії,
асистент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) pezatay.mariana@pnu.edu.ua

НАУКОВІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

У статті розглянуто наукові основи формування педагогічного професіоналізму майбутніх вихователів ЗДО в процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. На основі методологічних підходів його обґрунтовано як важливу умову оптимізації забезпечення якості освітніх послуг для дітей у ракурсі гуманістичної педагогіки.

Обґрунтована залежність між педагогічним професіоналізмом вихователя і особливостями реалізації особистісного потенціалу кожного вихованця, моделювання його картини світу, формування міжособистісних взаємин з однолітками і з дорослими на основі загальнолюдських цінностей.

Доведено, що педагогічний професіоналізм є комплексом індивідуально-особистісних властивостей вихователя та вирізняється чіткою структурою і детермінований актуальними аспектами освітньої діяльності з дітьми у ЗДО різного типу.

Мета статті полягає у доведенні важливості формування педагогічного професіоналізму майбутніх вихователів ЗДО у період навчання в закладах вищої освіти, як визначального чинника забезпечення різнобічного впливу на розвиток дітей у сенситивному періоді їхнього особистісного становлення.

Задля досягнення означеної мети, авторами статті використано низку аналітичних методів наукового дослідження, втім, прогнозування методологічних підходів, адекватних до сучасних освітніх завдань ЗВО для успішного формування та реалізації досліджуваного чинника у самостійній професійній діяльності його випускників.

У змісті статті представлено систематизовані погляди сучасних учених на структуру і зміст фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, окреслено особливості та розширено традиційні уявлення про її динаміку в руслі компетентнісної парадигми.

У результаті здійсненого дослідження порушеної проблеми доведено, що у змісті педагогічного професіоналізму, як своєрідному феномені, неподільно функціонують фахові теоретичні знання, практичні уміння і навички та позитивна внутрішня мотивація з чітко вираженими індивідуальними особливостями кожного студента – майбутнього вихователя ЗДО.

Ключові слова: наукові підходи, методологічні підходи, методи, професіоналізм, парадигма, фахова підготовка.

Nellie LYSENKO,

orcid.org/0000-0002-1729-9542

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Professor at the Department of Theory and Methodology of Preschool and Special Education

Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) nelli.lysenko@pnu.edu.ua

Oleksandra LYSENKO,

orcid.org/0000-0002-1029-7843

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Professor at the Department of Pedagogy of Primary Education

Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) lysenkowa@gmail.com

Maryana NEZAMAI,

orcid.org/0000-0003-3358-3372

Doctor of Philosophy,

Assistant at the Department of Theory and Methods of Preschool and Special Education

Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) nezamay.mariana@pnu.edu.ua

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE FORMATION OF PEDAGOGICAL PROFESSIONALISM IN THE CONTEXT OF THE MODERN PARADIGM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF SPECIAL EDUCATION

The article examines the scientific foundations of the formation of pedagogical professionalism of future preschool educators in the process of professional training in institutions of higher education in the specialty 012 Preschool education. On the basis of methodological approaches, it is substantiated as an important condition for optimizing the quality of educational services for children from the perspective of humanistic pedagogy.

The well-founded dependence between the educator's pedagogical professionalism and the peculiarities of the realization of the personal potential of each student, the modeling of his picture of the world, the formation of interpersonal relationships with peers and with adults based on universal human values.

It has been proven that pedagogical professionalism is a complex of individual and personal properties of the educator and is distinguished by a clear structure and determined by relevant aspects of educational activities with children in various types of preschools.

The purpose of the article is to prove the importance of the formation of pedagogical professionalism of future educators of special education during the period of study in institutions of higher education, as a determining factor of ensuring a multifaceted influence on the development of children in the sensitive period of their personal formation.

In order to achieve the specified goal, the authors of the article used a number of analytical methods of scientific research, however, forecasting methodological approaches adequate to modern educational tasks of higher education institutions for the successful formation and implementation of the researched factor in the independent professional activity of its graduates.

The content of the article presents the systematized views of modern scientists on the structure and content of the professional training of future teachers of early childhood education, outlines the features and expands the traditional ideas about its dynamics in line with the competence paradigm.

As a result of the research of the raised problem, it was proved that in the content of pedagogical professionalism, as a kind of phenomenon, professional theoretical knowledge, practical abilities and skills, and positive internal motivation with clearly expressed individual characteristics of each student – the future teacher of special education, function inseparably.

Key words: *scientific approaches, methodological approaches, methods, professionalism, paradigm, professional training.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні супроводжується невідомими змінами, які стосуються і дошкільної галузі обов'язкової первинної складової національної системи освіти. Зростання її ваги в суспільстві об'єктивно обумовлено з огляду на посилення його запитів до якості навчання і виховання дітей,

починаючи з перших років життя. Важливою умовою оптимізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти розглядаємо педагогічний професіоналізм вихователя. Його сутність трактуємо як цілісний і багатоаспектний комплекс індивідуально-особистісних властивостей, що вирізняється цілісністю і системністю, які обумовлюють

високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. До таких визначальних властивостей відносимо професійну діяльність у руслі гуманістичної педагогіки, професійну компетентність, педагогічні техніки і педагогічні здібності.

Суспільне значення професійної діяльності вихователя ЗДО убачаємо в низці її функцій, які і забезпечують освіту дітей дошкільного віку. Із загальновідомих виокремлюємо такі для започаткованого у статті аналізу: міжпоколіннєву трансмісію здобутого людством культурного надбання, що посилює креативну функцію; створення належних умов для забезпечення особистісного розвитку задля успішної фахової самореалізації у суспільстві (діяльнісна функція).

Такий підхід убачаємо доцільним, оскільки він дає змогу успішно розв'язати завдання цієї статті – розглянути наукові підходи до формування педагогічного професіоналізму в теоретичному аспекті їхньої значущості; актуалізувати висловлені в означеному контексті думки вчених та досвід практиків щодо сенситивності дошкільного періоду дитинства; довести, що саме педагогічний професіоналізм творить відкритий простір для ефективної освіти дітей та її входження у світ дорослих.

Мета статті полягає у доведенні важливості формування педагогічного професіоналізму майбутніх вихователів ЗДО у період навчання в закладах вищої освіти, як визначального чинника забезпечення різнобічного впливу на розвиток дітей у сенситивному періоді їхнього особистісного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використовуючи у процесі написання статті наукові методи історико-хронологічного й порівняльного (зіставного) аналізу, ми акцентуємо увагу на тому, що порівняно з прогресивним науковим доробком минулого, на сучасному етапі пошуку актуальних аспектів гуманістичної парадигми, нової моделі особистісного розвитку не втратили своєї суспільної ваги. Зауважимо, що окреслені траєкторії розвитку і саморозвитку інтегральних особистісних якостей педагога чітко проглядаються професіоналізм, педагогічна майстерність і педагогічна культура, як складовий елемент загальної (внутрішньої та зовнішньої) культури особистості.

У руслі загальнонаукового (історико-цивілізаційного) підходу, який з позицій методологічних теорій щодо ціннісної сфери особистості (І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, М. Стельмахович, В. Шинкарук та ін.) трактує формування її інтегральних якостей, цілком очевидним є вплив народної культури на її загальну форму буття (Бех, 2012).

Отже, унаслідок і завдяки міжпоколіннєвій трансмісії народної культури, втім, її професійної складової, вона постійно збагачувалася, вдосконалювалася і врешті набула форми професійної культури фахівців, які зайняті певною сферою діяльності (у нашому випадку – педагогічною).

Відповідно до означеного підходу, педагогічний професіоналізм розглядаємо надбанням певної цивілізації та її народу. Цілком очевидно, що сучасна доба в розвитку української освіти детермінує міжпарадигмальну модель, утім, і дошкільної освіти в руслі гуманістичної педагогіки. Саме така модель віддзеркалює зміст актуальних педагогічних технік і технологій фахової діяльності вихователя ЗДО, ураховуючи конкретні культурно-історичні пріоритети в освіті дітей на тлі об'єктивних умов розвитку соціуму та формування його запитів (Гриньова, 2014).

Задля чіткого визначення культурологічного підходу, насамперед, розглянемо значущість педагогічної культури в його загальнонауковому змісті. Як стверджують дослідження Л. Загородньої, І. Зязюна, М. Євтуха, О. Сухомлинської та ін. вона формує конкретно наукові основи і функціонує як складова загальної культури фахової діяльності у вимірах певної особистості й соціуму загалом (Зязюн, 2005). Не менш важливою розглядаємо й професійну культуру вихователя ЗДО у контексті досліджень Г. Беленької, І. Білої, Ю. Косенко та ін., які вважають, що її правомірно трактувати не лише як складову педагогічної культури, а й як форму її самовираження та засіб ефективного впливу на процеси налагодження міжособистісних взаємовідносин (Беленька, 2012).

Таким чином, цілком очевидним слід розглядати той факт, що конкретно наукові та особистісно-зорієнтовані особливості культурологічного підходу до формування професіоналізму ґрунтуються на знаннях і досвіді майбутнього вихователя, якими слід досконало оволодіти під час фахової підготовки у ЗВО.

Сутнісний аналіз аксіологічного – система цінностей, що обумовлені особистісним ставленням до обраної професії і які детермінують педагогічний професіоналізм (Ю. Борисова, В. Денисенко, О. Лисенко, В. Ляпунова, М. Марусинець та ін.) (Лисенко, 2019), антропологічною – цілісний комплекс психофізіологічних можливостей, які є рушіями активності пізнавальної діяльності суб'єкта, дотичної до його природних особистісних особливостей і є його об'єктивними характеристиками (І. Бех, С. Максименко, Р. Павелків, М. Савчин та ін.) і суб'єктного – цілісне, індивідуально-соціальне утворення, що структурно охоплює рівень особис-

тісної зрілості, готовність до творчості, схильність до саморозвитку творчих здібностей (Н. Гриньова, Т. Піроженко, В. Семиченко, С. Сисоєва, Т. Титаренко та ін.) наукових підходів до формування педагогічного професіоналізму, обумовлюють актуальні вектори спрямованості його діяльності з дітьми дошкільного віку з різними запитам на освітні послуги (Базалук, 2019).

Відповідно, діяльнісний підхід опредмечується, функціонує і перманентно розвивається у різних видах навчально-виховної діяльності вихователя з дітьми різних вікових груп у закладах різного типу (Т. Атрощенко, О. Гнізділова, Л. Зданевич, Н. Мачинська, М. Олійник та ін.). Відповідно, її очікувані результати розглядаємо одночасно показниками освітніх досягнень дітей та об'єктивним чинником стимулювання активності вихователя ЗДО до саморозвитку та самореалізації професійного й особистісного потенціалу.

За такого підходу до формування не лише окремих сторін педагогічного професіоналізму, а до нього, як до динамічної системи, відкритої для проектування його нових напрямів і компонентів, стимулюється вироблення різних механізмів самоорганізації. Як бачимо, саме синергетичний підхід обумовлює динамічний розвиток професіоналізму (Л. Заграй, З. Карпенко, В. Москалець, М. Савченко та ін.), на що ми покладаємося у нашому дослідженні.

Процеси такого розвитку чітко простежуються у руслі праксеологічного підходу, як основи на шляху вдосконалення професійної підготовки педагогів до ефективного вирішення різних ситуацій і проблем у процесі самостійної діяльності (В. Бебик, В. Поліщук, Л. Романовська, Л. Романишина та ін.). Оскільки саме він спонукає вихователя не лише до ретельного та вибіркового добору технологій і технік, а й, насамперед, він забезпечує процедуру такого добору на основі їхньої кваліфікованої оцінки.

Отже, можемо наголосити на важливості опанування майбутніми вихователями способами послу-

говування виробленими алгоритмізованими діями і в процесі різних видів педагогічної практики у ЗДО. Вони, безумовно, різняться широкою варіативністю та інваріантністю, відтак, у підсумку, забезпечують надання високої якості освітніх послуг для дітей всіх вікових груп у різних видах діяльності.

Педагогічний професіоналізм майбутніх педагогів ЗДО важливо формувати й утверджувати на всіх етапах фахової підготовки у вимірах особистісного новоутворення. Студентоцентризм, як науковий підхід, заслуговує у такому процесі на особливу увагу професорсько-викладацького колективу ЗВО, враховуючи той факт, що сьогодні педагогам закладів дошкільної освіти доводиться працювати з дітьми з різними (особливими) освітніми потребами.

Отже, професійна підготовка об'єктивно обумовлює розвиток професійної самосвідомості та низки особистісних моральних якостей. Окрім суспільної значущості, педагогічний професіоналізм вирізняється притаманною для нього самоцінністю і є запорукою успішного функціонування фахівця у просторі педагогічної професії. В такій його характеристиці відбивається сутність гуманістичного підходу (І. Зязюн, М. Євтух, О. Кононко, О. Савченко та ін.) (Зязюн, 2005).

Висновки. Результати аналізу наукової літератури з означеної проблеми розглядаємо підставою для наведених нами вище узагальнень. Запропоновані нами актуальні методологічні напрями для забезпечення ефективності процесу формування педагогічного професіоналізму майбутніх вихователів ЗДО переконливо свідчать про те, що для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні порушена у статті проблема перебуває в полі зору дослідників у галузі педагогіки, психології, філософії та інших наук. Зауважимо, що жоден із виокремлених напрямів не претендує на вичерпність представленого аналізу, отже і надалі вони спрямовуватимуть наші наукові пошуки задля теоретичного і практичного обґрунтування окреслених питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксиологічні засади сучасної системи освіти України : навчально-методичний посібник / О.О. Базалук, О.П. Кравченко, Л.М. Харченко. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2019. 87 с.
2. Беленька, Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук, спец. 13.00.08 дошкільна педагогіка. Київ, 2012. 38 с.
3. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
4. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 45. С. 75–84.
5. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ, Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.

6. Лисенко О. М. Теоретичні і методичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки. Автореферат дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Хмельницьк : Хмельницький національний університет, 2019. 48 с.

7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

REFERENCES

1. Aksiolohichni zasady suchasnoi systemy osvity Ukrainy (2019) [Axiological foundations of the modern education system of Ukraine] : navchalno-metodychnyi posibnyk /O.O. Bazaluk, O.P. Kravchenko, L.M. Kharchenko. Pereiaslav-Khmelnyskyi : «Vydavnytstvo KSV». 87. [in Ukrainian].

2. Belienka, H. V. (2012) Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv v umovakh stupenevoi osvity [Theoretical and methodological principles of the formation of professional competence of educators of preschool educational institutions in the conditions of graduate education]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk, spets. 13.00.08 doshkilna pedahohika. Kyiv. 38. [in Ukrainian].

3. Bekh I. D. (2012) Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku [Personality in the space of spiritual development] : navch. posib. Kyiv : Akademydav. 256. [in Ukrainian].

4. Hrynova V. M. (2014) Pro spivvidnoshennia poniat «profesionalizm», «profesiina kultura», «profesiina kompetentnist», «profesiina pidhotovka» [On the relationship between the concepts of «professionalism», «professional culture», «professional competence», «professional training»]. Pedahohika ta psykholohiia. Vyp. 45. 75–84. [in Ukrainian].

5. Ziaziun I.A. (2005) Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy [Philosophy of the progress and forecast of the educational system. Pedagogical skill: problems, searches, prospects] : monohrafiia. Kyiv, Hlukhiv : RVV HDPU. 10–18. [in Ukrainian].

6. Lysenko O. M. (2019) Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiino-tsinnisnykh oriantatsii maibutnikh pedahohiv doshkilnykh navchalnykh zakladiv u systemi fakhovoi pidhotovky [Theoretical and methodological principles of the formation of professional and value orientations of future teachers of preschool educational institutions in the system of professional training] : avtoreferat dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Khmelnytsk : Khmelnytskyi natsionalnyi universytet, 48 [in Ukrainian].

7. Pro vyshchu osvitu (2014) [About higher education] : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].